100 جىلدىق كۈرەس جولىندا جاڭا ساپارغا اتلانايلىق

شىڭالىپ بولاتقا اينالىپ، ارمىيا رۇحىن سومدادى

ـــ گۇتيان ئاجىلىسىنىڭ كونە جۇرتىنا بارغاندا

□ شىنخۋا اگەنتىگىنىڭ تەلشىلەرى يۇي شياۋچۇان، جاڭ رۇيجيە، ديڭ پىڭ

"ۋلى تاريخي قاسيەتتى جەرگە كەلۋ ورايىنا يە بولغاندىغىما ەرەكشە العىس ايتامىن".

2016 ـ جىلى 1 ـ ايدىڭ 26 ـ كۈنى كەزىندە فيجيدىڭ جۇڭگوداعى باس ەلشىسى بولغان يۇەاني نايفالۇلا گۇتيان ئاجىلىسىنىڭ كونە جۇرتىنا كوز جىبەرىپ، گۇتيان ئاجىلىسى ەسكەرتكىش سارايىن ارالاعانلىرىن كەيىن ەسىم قالدىرۇ داپتەرىنە بىلاي دەپ جازدى: "بۇگىن مەن قىسقا عانا ۋاقىتتا كوپتەگەن بىلىمدەردەن حابارلى بولىپ، ەلدەرىڭىزدىڭ داڭۇ بارىسىن ئۇىسندىم ئارى سىزدەردىڭ نەلىكتەن باسقا ەلدەرگە كومەكتەسۇدى قالايتىن مەملەكەتكە اينالاعاندىقتارىڭىزدى ئبلدىم".

92 جىلدىڭ الدىندا گۇتيان سىندى وسى قىزىل توپىراقتا العاش قۇرىلعان حالىق ارمياسى قايتا تۇلەپ قاناتتانىپ، لاۋلاعان ورتتە قايتا سومدالدى.

كوكتەم مەرەكەسى كەزىندەگى مينشيدىڭ شىشىياشان تاۋى، اق داۋال، كوك كەرپىشتى گۇتيان ئاجىلىسىنىڭ كونە جۇرتى تالايدى باستان كەشىرگەن ايىنمەن قاسقايىپ تۇر، اسپانعا بوي سوزعان قارت اعاشتىڭ ارلەۋىندە "گۇتيان ئاجىلىسى ماڭگى شۇعىلا شاشادى" دەگەن قىزىل ارپىپەن جازىلعان سوزدەر جارقىراپ كوز تارتادى.

"گۇتيان ئاجىلىسىنىڭ كونە جۇرتىنداعى بارلىق قۇرىلعىلار سول كەزدە گۇتيان ماجلىسىنە قاتىناسقان ساقا جولداستارىڭ ەسكە الۋى بوينىشا بايعى قالپىنداي ورنالاستىرىلىپ، كەزىندەگى بەينەسى ساقتالدى". گۇتيان ئاجىلىسى ەسكەرتكىش سارايىنىڭ باستىعى زىڭ حانحۇي تانىستىرىپ بىلاي دەدى: "ئاجىلىس جۇرتىنىڭ تۇڭىرەگىندەگى ورتا بارىنشا جاقسارتىلدى ئارى بۇرىنعى جەكە ئاجىلىس جۇرتىنان كەڭەيتىلىپ، قازىرگى ەسكەرتكىش سارايى، شيەچىڭديان، سۇڭينتاڭ، حۇڭجۇنچياۋ، ۋىنچاڭگى، جۇڭشيڭتاڭ، شۇحۋايتاڭ سياقتى كوپتەگەن كونە جۇرتتاردى قامتىعان گۇتيان ئاجىلىسى كونە جۇرتى شوعىرىنا اينالدى.

گۇتيان ئاجىلىسى ەسكەرتكىش سارايىنىڭ ۇلكەن زالىنا كىرگەندە ئدال قارسىداعى تام قابىرعاسىنداعى ايگىلى كولەمدى ماي بويياۋلى سۋرەت «گۇتيان ئاجىلىسى» جاندىلىعىمەن ادامدارىدى حالىق ارمياسىنىڭ تاريحىنداعى سول ئبىر ماڭزدى ساتكە الىپ بارعانداي سەزىم بەرەدى.

زور توڭكەرىس ساتسزدىككە ۇشراعاننان كەيىن، ماۋ زىدۇڭدى ۋاكىل ەتكەن جۇڭگو كومەۋنيستەرى جۇڭگو توڭكەرىسى جولىنداعى جاڭا پالى نزدەنسىن باستادى. 1929 ـ جىلى 12 ـ ايدا قىزىل 4 ـ ارمىيا پارتيا 9 ـ قۇرىلتايى فۇجيان ولكەسىنىڭ شاڭحاڭ اۋدانى گۇتيان قالاشعندا اشلدى.

"ئاجىلىس نانچاڭ كوتەرىلىسىنەن بەرگى قىزىل ارمىيا قۇرىلىسىنىڭ باي تاجرىيبەلەرىن قورىندارىندا بار كۇشىمەن شايقاس جاساپ، قالتقىسز ۇلەس قوسىپ، ئار ۇلت بۇقارالارىنىڭ مەيىرگە تولى مەرەكە وتكىزۇىن قامتاماسز ەتتى، كوپشىلىك جاپا شەكتىڭىزدەر. سزدەردىڭ قىزمەت جوسپارىن كەمەلدەندىرىپ، جىلۇمەن قامداۋ قۇبىر تورابىن تەكسەرۋ ـ جوندەۋدى كۇشەيتىپ، ئبىر ـ بىرلەي تەكسەرىپ جانە كۇتىمدەپ، جۇمىس جۇرگىزۇدى، ىڭعايلاستىرۇدى جانە كەزەكشى بولۇدى، كۇزەتۇدى علمي ورنالاستىرىپ، جىلۇمەن قامداۋ جۇيەسىنىڭ حاۋىپسىز، ورنىقتى جۇمىس جۇرگىزۇىنە شنايى كەپىلدىك ەتىپ، جاندى جادىراتارداي قىزمەت وتەۋ ارقىلى ئار ۇلت بۇقارالارىنىڭ مەيىرگە تولى، باقتىتى كوكتەم مەرەكەسىن وتكىزۇلەرىنە مۇمكىندىك جاساۋلارىڭىزدى ئۇمىت ەتەمىن. چىن چۋانگو بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى: جەر ـ جەر، تاراۋلار ئوندىرىس حاۋىپسىزدىگى ارقاۋىن ئسات سايىن بەرىك شىراتىپ، تىتتەي دە بوساڭسىماستان ىرىندىلاپ، قىزىل ارمىيا پارتيا ىشىندە ساقتالىپ وتىرعان جالاڭ اسكەري دستەر كوزقاراسى، بەي ۇيمدىق كوزقاراس، ۇشقارى دەموكراتيا لاندىرۇ سياقتى ئتۇرلى پرولەتارياتتىق ەمەس يدەيانى سىن تەزىنە الدى". زىڭ حانحۇي بىلاي دەدى: ئاجىلىس ئبىر اۋزدان ماۋ زىدۇڭ باسقارىپ جازدىرعان «جۇڭگو كومەۋنيستىك پارتياسى قىزىل ارمىيا 4 ـ ارمياسىنىڭ 9 ـ قۇرىلتايىنىڭ قاۋلى جوباسىن»، ياعني «گۇتيان ئاجىلىسىنىڭ قاۋلىسىن» ماقۇلداپ، جۇڭگو كومەۋنيستىك پارتياسىنىڭ ارمياعا شارتسز باسشىلىعىن تۇراقتاندىردى. وسدان باستاپ پارتيانى يدەيالىق جاقتان قۇرۇ، ارميانى ساياسي جاقتان قۇرۇ پرينسيپى جۇڭگو توڭكەرىسىنىڭ ۇزدىكسز جەڭىستەن جاڭا جەڭىستەرگە قول جەتكىزۇىنە جەتەكشىلىك ەتتى.

ئبىر دانا 4 فورماتتىق 2 بەتتەن تۇراتىن قورعاسىن باسپا شاعىن گازەتى گۇتيان ئاجىلىسى ەسكەرتكىش سارايىنىڭ كورمە ۇيىندە ئىلۋلى تۇر، گازەتتىڭ باسىندىعى "لاڭحۋا" دەگەن ارپىتەر ئالى دە ايقىن كورىنەدى.

بۇل حالىق ارمياسى شىعارعان ئبىرىنشى قورعاسىن باسپا گازەت ـــ 1929 ـ جىلى 7 ـ ايدىڭ 27 ـ كۇنى قىزىل 4 ـ ارمياڭ ساياسي ئبولىمى مينشيدە قۇرعان «لاڭحۋا» گازەتى.

"توڭكەرىس اۋقىمىڭ الدىڭعى تولقىنى رەتىندە، حالىق ارمياسىنىڭ پارتيانىڭ قولباسشىلىعىنا قۇلاق اساتىن قىزىل گەنى سول كەزدەن باستاپ قانعا تەرەڭ ئسڭدى". اسكەري مەكتەپتەن جاڭىدا وقۋ تاۋسىاتىن وقۋشى سۇن حۇڭبياۋ «لاڭحۋا» گازەتىنىڭ الدىندا تاپجىلماي تۇر، ونىڭ شەكارا وڭىرىدەگى نەگىزگى ساتى اسكەري بولمىنە بارۋ سەنىمى ئتپتى دە بەكەمدەلە ئتۇستى.

2019 ـ جىلى 1 ـ تامىز ارمىيا قۇرىلۋ مەرەكەسى كولەمدى ەپوستىق كينو «گۇتيان اسكەري دابىلى» بۇكىل ەل كولەمىندە قويىلدى، كينودا 1929 ـ جىلعى گۇتيان ئاجىلىسىنىڭ الدى ـ ارتىنداعى قىزىل ارمياڭ قيىن دا بۇرالاڭ بارىستا اقيقاتقا تالپىنعان توڭكەرىستىك بارىسى بايانداىدى.

"گۇتيان ئاجىلىسى رۇحىن اسقاقتاتىپ، قىزىل مادەنيەتتى تاراتۋ ـــ ئبزدىڭ تاريحي جاۋاپكەرشىلىگىمىز"، ـ دەيدى زىڭ حانحۇي. ولار ينتەرنەتتە گۇتيان ئاجىلىسى ەسكەرتكىش سارايىن قۇرىپ، مەرزىمدى باسىلىم «گۇتيان اسكەري دابىلىن» باسپادان شىعارىپ، «پارتيا قۇرىلىسى رۇحى»، «ارمىيا رۇحى»، «گۇتيان ئاجىلىسىن ارناۋلى تاقىرىپتى زەرتتەۋ»، «گۇتيان ماجلىسىنە كۇا بولۇ»، «گۇتيان ئاجىلىسى جازبا ماتەريالدارى»، «مينشي توڭكەرىس تاريحى جازبا ماتەريالدارى» سياقتى 40 نەشە پارتيا تاريحى كتابىن رەداكسيالاپ باسپادان شىعارىپ، اۋەلگى ارحيۇ جازبا ماتەريالدارى، توڭكەرىس ەستەلىكتەرى، اۋىزشا بايانداىلعان ماتەريال سياقتىلاردى جاريققا شىعارىپ، گۇتيان قىزىل مادەنيەتىن اشۋ جانە اسقاقتاتۋ ۇشىن تاريحي ماتەريال نەگىزىن قالاۋعا جانە قىزمەت وتەۋشى قىزمەتكەرلەرمەن نق